

Alojzije Jembrih
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Odjel za kroatologiju
Borongajska cesta 83d, HR-10000 Zagreb
ajembrih@hrstud.hr

JE LI SE UŠLO U TRAG »VRHOVČEVOJ BIBLIJI«?

U prilogu autor otkriva široj javnosti, dosad neprimijećen, rukopisni prijevod *Novoga zavjeta* na kajkavskom književnom jeziku. Prijevod je nastao u doba zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca i Tomaša Mikloušića (u prvoj polovici 19. stoljeća). Doduše, na rukopis su već ukazali Rudolf Strohal (1910.) i Vatroslav Jagić (1913.). Obojica spominju i ime prevoditelja. Budući da je riječ o prijevodu *Novoga zavjeta* na kajkavskome književnom jeziku, kroatiste i hrvatske bibliciste on nije zanimao, jer oni su ipak više bili okrenuti prijevodu *Biblije* na štokavštini, stoga je do danas taj *horvatski* (kajkavski) prijevod gotovo široj javnosti (mnogim stručnjacima) nepoznat. U slavistici se uvriježila pretpostavka da je autor spomenuta prijevoda zagrebački kanonik Stjepan Korolija, Vrhovčev savjetnik. No, kako se iz predočena rada razabire, autor je svećenik jaskanskoga kraja, rođen u Vivodini, Ivan Gusić, kojemu je redovničko ime Rupert (bivši benediktinac).

Ovim se radom želi aktualizirati spomenuti prijevod *Novoga zavjeta*, jer to je plod rada Vrhovčeva »Biblijskoga društva« koje je trebalo prevesti čitavu *Bibliju* na *horvatski* (kajkavski) književni jezik. Prema tome, imamo razloga reći, da je rukopis, o kojemu je ovdje riječ, »Vrhovčeva Biblija« kojoj se iznova u trag ušlo.

Uvod

Hrvatski kajkavski književni jezik u Zagrebačkoj biskupiji bio je od 16. stoljeća u duhovno-pastoralnoj službi, međutim u toj Biskupiji kroz tri i pol stoljeća na tome jeziku nije bilo tiskane cjelovite Biblije, već samo Evangeliumi/Evandelistari za sve nedjelje i blagdane kroz crkvenu godinu i druge priručne knjige za vjersko poučavanje. Ideja da se najprevođenija knjiga na svijetu — *Biblija* prevede i na hrvatski kajkavski jezik, pote-

kla je u prvoj polovici 19. stoljeća od zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752.—1827.)¹, koji je za taj posao animirao nekoliko svećenika iz svoje Biskupije, a među njima se našao i Tomaš Mikloušić (1767.—1833.)² kao »važna osoba u biskupovom planu da se prevede Biblija na narodni jezik« (Percan, 1984:93). Vrhovčevo tzv. »Biblijsko društvo« sačinjavali su, uz Mikloušića, Antun Vranić³, Ivan Nepomuk Labaš, Stjepan Korolija (1760.—1826.)⁴ Ivan Birling (1775.—1852.)⁵ te Ivan (Rupert) Gusić. Antun Vranić autor je prijevoda *Psalama* (1816.) i *Jeremijinih Tužaljki* (1820.)⁶ Ivan Nepomuk Labaš autor je prijevoda *Knjige o Jobu*, a čitavi *Novi Tetsament* preveo je Ivan Gusić te Ivan Birling *Pavlove poslanice Filipljanima*. Taj prevoditeljski pothvat i ostvaraj do danas je ostao u rukopisu i nalazi se u zagrebačkoj Nadbiskupskoj knjižnici — danas Metropolitan-ska knjižnica u Zagrebu (v. Magić 2009:585—634).

Da je Tomaš Mikloušić bio povezan s prijevodom *Biblije* na hrvatski kajkavski jezik, dade se iščitati iz Šurminovih rečenica u kojima čitamo: »Ipak je on kao seoski župnik (Mikloušić) u svoga biskupa, umnoga Vrhovca, bio najviše cijenjen, jer je upravo njega odabrao, da prevede sve-

¹ U vezi s njim vidi: *Maksimilijan Vrhovac i njegovo djelo*, zbornik referata sa Znanstvenoga skupa: »Biskup Maksimilijan Vrhovac u svome vremenu« održan 28. XI. 2003., org. Kajkaviana, Donja Stubica—Zagreb, 2006., 11—331 str. (ur. Alojz Jembrih).

² O njemu vidi: Cesarec 2009:154—159, *isti*: 2008; Jembrih 2009:5—94, pogovor. Rudolf Strohal 1910:388, *će*, uz ostalo, zapisati: »(...) Ovdje moramo istaknuti, da je biskup Maksimilijan Vrhovac odabrao baš Mikloušića, da prevede *Sveto pismo* na hrvatski jezik. Nu kako je Mikloušić na selu živio zaokupljen svojom službom, a osim toga je megjutim i biskup Vrhovac umro, tako ne obavi on taj veliki posao.«

³ O njemu vidi: Jembrih 1999:39—61. U jednome članku također čitamo: »Za vrijeme zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca (1787.—1827.) pokušalo je nekoliko kajkavskih pisaca prevesti barem dijelove Svetoga pisma na hrvatski jezik. A. Vranić je preveo *Psaltir* (1816) i *Jeremijin plač* (1820), Rupert Ivan Gušić cijeli *Novi zavjet* (Evangelium) (...) (cit. Rebić 1991:103). Autor spominje Gusića kao autora prijevoda, no međutim, naveo je »*Novi zavjet* (Evangelium)«, pa će to svakoga zbuniti. Gusić je autor prijevoda *Evangeliuma* i *Novoga zavjeta*, dakle riječ je o dva zasebna rukopisa kao što ćemo vidjeti. Indikativno je kako Rebić ne navodi podatak na temelju kojega bi se znalo gdje se nalazi Rupertov *Novi zavjet*.

⁴ O njemu piše Strohal 1910:365—366. Prikazuje ga kao angažiranoga u Sjemenišnom kazalištu na Kaptolu, ali ga ne spominje kao autora prijevoda *Novoga zavjeta*!

⁵ O njemu vidi: Šojat 1968:81—98; Strohal 1910:1, redni br. 60. Ivan Birling je autor knjige *Nova zkpzlosena zagrebečka szokachka kniga vu sheztech razdelynih, zadersavajucha naredbe 554 jeztvine pripraolyati*. Vu Zagrebu, (...) Vu Novoszselzkoj szlovotizki 1813., 213 str.

⁶ Vranić je na horvatski (kajkavski) jezik preveo djelo njemačkoga autora Joachima Heinricha Kampea: *Mlajši Robinzon iliti jedna kruto povoljna i hasnovita pripovest za detcu* (Robinson der Jüngere, zur angenehmen und nützlichen Unterhaltung für Kinder), tiskano u Zagrebu 1796. u dva dijela; o tome više Jembrih 1998:27—46; 2001:39—61).

to pismo na hrvatski jezik.« (Šurmin 1903:57). Mikloušić bi se bio prihvatio toga posla, kaže dalje Šurmin, »kad bi ga biskup postavio za kanonika zagrebačkoga kaptola, jer kao seoski župnik da nije imao vremena ni potrebnih književnih pomagala.« Budući da je biskup krajem prosinca 1827. umro, »Mikloušić ne dobi kanonikata, a sav taj posao i misao oko njega pade u zaborav« (Šurmin 1903:57). Nešto slično čitamo i kod Olge Šojat: »Prema zamisli biskupa Vrhovca trebalo je da već Mikloušić *Sveto pismo* prevede na kajkavsko narječje. To je bilo u vezi s njegovim imenovanjem za kanonika. No, Mikloušić je umro prije, nego je postao kanonik. Da on za takav posao nije imao dovoljno znanja, poznavanja jezika i bogoslovske spreme, bio je uvjeren Kukuljević« [upućuje na *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku*, knj. 12, str. 54 na kojoj Kukuljević to piše, A. J.] »je li on taj prijevod ipak započeo, a možda koji odlomak i preveo, danas još ne znamo« (Šojat 1962:80).⁷

Neke činjenice govore suprotno, naime, čitav *Novi zavjet* ipak je bio preveden na *horvatski* (kajkavski) jezik i priređen za tisak prije biskupove smrti. U dosadašnjoj kroatistici (i slavistici) bilo se ustalilo mišljenje da je autor toga prijevoda zagrebački kanonik Stjepan Korolija. Međutim, da on to nije, svjedoči i sam Mikloušić u svome *Izboru dugovanjeh vsakovers-tneh* (1821.), u kojem za Koroliju piše: »Korolia Štef.(an) Kan.(onik) Zagr. (ebečki) vnoga Prodečtva je napravil i vnogo vu narodni naš jezik prenesel, koja još vu rukopisu (MM. SS.) jesu« (*Izbor...*, 1821:97). Dakle ni riječi o Svetom pismu *Novom zavjetu*. Rudolf Strohal, također, pišući o Koroliji, ne navodi da je preveo *Novi testament* (Strohal, 1910:365–366). Zbrku oko atribucije autorstva prijevoda kajkavskoga *Novoga zavjeta*, unio je Slovenac Bartolomej Kopitar (1780. – 1844.). Pišući 24. lipnja 1814. Josipu Dobrowskomu (1753. – 1829.), uz ostalo, napominje: »(...) Übermorgen bin ich zu Verhovac bestellt, um die Idee eines gleichförmigen einfachen Alphabets zu rechtfertigen: Das soll mir leichter werden, als die Ausführung. Sein *Canonicus Korolya*, der ein *N. Testament im MS. fertig hat*, und ein Professor haben alle Einwürfe schriftlich verfasst. Desto besser, um so leichter und ordentlicher sind sie zu widerlegen« (Jagić 1885:386).⁸ (=Prekosutra

⁷ Držim da je teško, gotovo neprihvatljivo, govoriti kako Mikloušić nije imao *dovoljno znanja, poznavanja jezika i bogoslovske spreme* za prevođenje *Biblije*. Prije svega, on je bio itekako teološki izobražen a *horvatski* jezik doista je poznao kad je njime toliko knjiga napisao i gramatiku za učenje latinskoga jezika. Nije potrebno baš uvijek robovati Kukuljevićevim riječima, ponekad nije ni on u pravu svojim tvrdnjama.

⁸ Kopitaru su bili predočeni stavovi od strane Vrhovčevih spomenutih savjetnika i to: 1. hrvatski kajkavski treba pribrojiti štokavskoj grani, a ne slovenskoj, kako je htio Kopitar; 2. za sve Hrvate iz uže (banske) Hrvatske, Slavonije i Dalmacije treba ujediniti dijalekte (*unio dialectorum*) i prihvatiti jedinstveni jezik i pravopis prema fonološkom načelu: *piši kao što govoriš*; 3. za sve treba usvojiti pravila slavenskoga pravopisa. Usp. Horvat 2004:198. Treba posebno naglasiti da je fonološko načelo *piši kao što go-*

sam naručen kod Vrhovca da branim jednostavno-oblikovani alfabet. To mi treba biti lakše nego li izvedba. Njegov kanonik Korolija, koji ima gotov rukopis Novoga zavjeta, i jedan profesor, pismeno su sročili prijedloge, još bolje, bit će ih lakše opovrgnuti). Uz Koroliju, u spomenutoj je diskusiji, sudjelovao i Marko Mahanović (1773.—1824.) profesor,⁹ koji je, kako kaže Kopitar, pismeno sastavio prijedlog na latinskome jeziku: *Observationes circa croaticam Orthographiam amatorum idiomatis Croatici gnarorum discussioni Zagrabiae Anno 1814. propositae*(...)¹⁰ Kopitar spominje kanonika Koroliju koji ima gotov rukopis *Novoga testamenta* »der ein N. Testament im MS. [Manuscript] fertig hat.« No, to ipak ne znači da je on autor rukopisa; njemu je taj rukopis mogao netko drugi dati na uvid (ili odobrenje) za tisak. I u jednome pismu Ignacu Kristijanoviću (1796.—1884.) Kopitar (10. lipnja 1831. iz Beča) postavlja pitanje: »(...) znam da je pokojni kanonik Korolija ostavio čitavi *Novi testament*, ako ne i čitavu *Bibliju*, priređenu za tisak. Ima li uopće nade da se ona tiska?« (Jembrih, 1996:10; usp. Horvat 2004:195—203).

vorish bilo istaknuto već 1745. u pravopisnom priručniku namijenjenom strancima koji uče hrvatski jezik. Prema tome, Vuk Stefanović Karadžić (1787.—1864.) u to doba još nije bio ni rođen, a njemu se je to načelo, u hrvatskom i srpskom jezikoslovlju, pripisivalo desetljećima, tj. da ga je on prvi uopće upotrijebio. No činjenica je ipak drukčija, ona govori u prilog istini. Kad god se o tome načelu govori, onda treba danas isticati da je ono prvi put javno predloženo u Zagrebu 1745., dakle od hrvatskoga autora spomenuta priručnika. Bile su to *Upute za pravilno pisanje hrvatskih riječi, kako prema samoj prirodi pravilnoga izgovora, tako i prema glasovnoj vrijednost slova* (...). To bi trebali znati svi hrvatski živući jezikoslovci i profesori, kako na sveučilištima, tako i oni u srednjoj i osnovnoj školi diljem Hrvatske! Više o *Uputama*, vidi Jembrih 1997:197—213.

⁹ Bio je profesor moralne teologije, pastora i govorništva, katehetike i pedagogike u Zagrebu; podatci prema: *Znameniti i zaslužni Hrvati* (...), Zagreb, 1925. O njemu piše Rudolf Strohal, 1910: 365—366. Spomenuta je rasprava sadržavala: *O povijesti hrvatske pismenosti, O općim pravopisnim načelima, O izvorima hrvatskoga pravopisa s obzirom na rod i vrstu, O uporabi latinskih slova u Hrvata i o izgovoru i načinu pisanja hrvatskih riječi latinskim slovima, O naglašavanju slogova i hrvatskoj prozodiji, O ispravnoj podjeli na slogove, njihovu prenošenju te o složenim riječima, O uporabi velikih slova i pogreškama u hrvatskomu pravopisu, Dodatak*. Vidi: Perić Gavrančić 2004:147. Za Mahanovića se smatra da je on sastavio onu poznatu latinsku okružnicu (26. lipnja 1813.) koju je potpisao biskup Vrhovac i razaslao svećenstvu Zagrebačke biskupije sa željom da skupljaju narodno blago: »(...) zato med ostalemi i Vas ozivljem, nukam i molim, da obsebne riječi horvatske ili slavonske, svakojake poslovice i narodne pjesme, koje ste ili do sada za se skupili ili u napredak skupili budete, i meni također što beržje saopćite«. Ovo je prijevod na hrvatski jezik, vidi u knj. *Maksimilijan Vrhovac (1752.—1827.) i njegovo djelo*, zbornik, ur. Alojz Jembrih, Donja Stubica—Zagreb, 2006., 124—126.

¹⁰ O toj raspravi vidi: Perić Gavrančić 2004:145—161. Na latinskom jeziku istu je raspravu objavio Franjo Fancev u *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskog preporoda* (1790.—1832.), Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. XII., JAZU, Zagreb, 1933., 65—117. Rukopis te rasprave nalazi se u Matropolitanskoj knjižnici u Zagrebu, sign. MP 87.

Tko je autor »horvatskoga« prijevoda *Novoga zavjeta*?

To se pitanje, s pravom, postavlja i danas, iako je za ime autora znao Rudolf Strohal (1856. – 1936.) još 1910.¹¹, a onda 1913. godine i Vatroslav Jagić (1838. – 1928.). On je, prikazujući hrvatske prijevode *Biblije* u cijelosti ili u dijelovima, u časopisu Arhiv za slavensku filologiju [*Archiv für slavische Philologie*, Bd. 34, 1913., str. 512–513] spomenuo, kako je u Zagrebu, krajem 18. i početkom 19. stoljeća, postojao interes za prevođenjem čitave *Biblije* na hrvatski jezik, pri čemu je glavni pokretač i podupiratelj bio prosvjetitelj Maksimilijan Vrhovac, biskup Zagrebačke biskupije. Jagić je naveo da se započeti, ali nedovršeni pothvat oko prijevoda *Biblije*, nalazi u rukopisima pohranjenim u spomenutoj knjižnici Metropolitane u Zagrebu. »Alle diese Übersetzungen sind in dem kaj-Dialekt ausgeführt, sonst nicht näher bekannt« (= Svi su ti rukopisi napisani u kaj-dijalektu, inače se o njima ništa поближе ne zna. Jagić, 1913:512). K tome spominje »Das Neue Testament von R. Gusić, jetzt in der Erzbisch. Bibliothek in Agram befindlich,¹² hat folgenden Titel (= *Novi zavjet* od R. (uperta) Gusića sada se nalazi u Nadbiskupskoj knjižnici u Zagrebu): [ovdje naslov predočujem u suvremenoj latiničkoj grafiji]¹³ *Evangelium Jezusa Kristuša iz četireh evangeliumov negda vu dijačkom jeziku od Franje Mirka Šimanovića skup složen, sada pak po Rupertu Gusiću reda sv. Benedikta mašniku za lehkeše i obilneše duš kerstčanskeh zveličenja zadobivanje iz dijačkoga na horvatski jezik prenešen i na svetlo dan* [tako piše na prvoj stranici rukopisa koji se danas nalazi u knjižnici Metropolitane u Zagrebu sign. MP 123]. Na drugoj stranici nalazi se **posveta**: *Preizvišenomu, presvetlomu i prepoštovanomu gospodinu gospodinu Maksimilijanu Verhovac od Rakitovca po Božji previdnosti biškupu Zagrebačkomu. Opatu Blažene Marije Device od Topuske od Berzence najvekšemu i vekivečnomu knezu. Glasovitoga reda sv. Štefana kralja veličanstva pravomu najskrov-*

¹¹ Dakle, prije sto godina već se je znalo tko je autor prijevoda *horvatskoga Novoga testamenta*. O njemu se, kao i o prijevodu, šutjelo sve do danas!? Razlozi tome su svakako u postilirskome razdoblju i društveno-političkim silnicama koje su pogodovale brisanju kolektivne svijesti o vrijednosti i postojanju kajkavske književne riječi.

¹² Riječ je o trima ukoričenim rukopisima koje sam prvi put imao u rukama 22. ožujka 2010. u knjižnici zagrebačke Metropolitane. Držim da taj rukopis *Novoga zavjeta* nije još nitko od filologa imao u rukama, a teško da ga je vidio koji hrvatski bibličar. Koliko mi je poznato naši su proučavatelji hrvatskih prijevoda *Biblije* ipak najviše svoju pozornost usmjeravali na štokavske prijevode, to se razabire iz dosadašnje literature. Držim da nimalo ne griješim ako kažem, da bi Gusićev *horvatski* (kajkavski) *Novi zavjet* valjalo objaviti danas u 21. stoljeću i to zbog kulturološke, jezične, povijesne i biblijske vrijednosti teksta. Osobno sam prionuo već poslu pripremajući tekst u transkripciji za tisak.

¹³ Izvorni oblik naslova vidi u presliku ovdje.

nešemu stališa tonalčniku. Na trećoj stranici piše: *Ovo skupsloženoga Evangeliuma svoje prenašanje na horvatski jezik za vekivečnoga poštovanja, naklona i zahvalnosti vsediljni spomenek alduje Rupert Gusić reda sv. Benedikta predi slavne Biškupije zagrebačke mešnik*. Taj rukopis obuhvaća 14+191+7=212 stranica lijepo pisana i čitljiva teksta. Drugi pak rukopis, pod sign. MP 124, ima naslov *Sveto pismo Novoga Zakona Gospodina našega Jezusa Kristuša sada najpervič iz dijačkoga na horvatski jezik po Rupertu* [precrtano, iznad napisano *Ivanu Gusiću*] *Reda sv. Bendikta predi pak [to je precrtano] slavne Biškupije zagrebačke mešniku za lehkeše i obilneše duš kerstčanskeh zveličenja zadobivanje prenešeno i na svetlo dano*. **Stran I.** (vidi preslik naslovnice na kraju ovoga članka).

Na drugoj stranici slijedi **posveta**: *Preizvišenomu presvetlomu i prepoštovanomu gospodinu gospodinu Maksimilijanu Verhovac od Rakitovca po Božji previdnosti biškupu Zagrebačkomu. Opatu Blažene Marije Device od Topuske. Slavne knežije od Berzence najvekšemu i vekivečnomu knezu. Glasovitoga reda sv. Štefana kralja apostolskoga častniku. Kak takaj cesarskoga i kraljevsko-apostolskoga Veličanstva pravomu, najskrovnešemu stališa tolnačniku*. Drugi dio glasi, prva stranica: *Sveto pismo Novoga Zakona gospodina našega Jezusa Kristuša sada najpervič iz dijačkoga na horvatski jezik po Rupertu Gusić reda sv. Benedikta predi pak slavne Biškupije zagrebačke mešniku za lehkeše i obilneše duš kerstčanskeh zveličenja zadobivanje prenešeno i na svetlo dano*. **Stran II.** Na drugoj stranici toga dijela opet piše: *Ovo Svetoga pisma Novoga zakona svoje prenašanje na horvatski jezik za vekivečnoga poštovanja, naklona i zahvalnosti vsediljni spomenek alduje Rupert Gusić reda sv. Benedikta predi slavne Biškupije zagrebačke mešnik*.

Prvi dio *Novoga zavjeta* — obuhvaća četiri evanđelista — 226 str. a drugi dio: *Djela apostolska, Poslanice sv. Pavla apostola i Apokalipsu* 289 str.+6 = 521 str. Iz naslova i posvete nije moguće saznati godinu nastanka prijevoda *Novoga zavjeta*. Jedino što je moguće jest pretpostavka da je prijevod bio završen još za života biskupa Maksimilijana Vrhovca, kojemu je prijevod i posvećen. Je li taj prijevod imao kod sebe spomenuti kanonik Korolija (1814.), kojega je u pismu spomenuo Kopitar, također nemamo deciderana odgovora. Vjerojatno je o tome prijevodu biskup Vrhovac ili Tomaš Mikloušić obavijestio Kopitara. Ono što je točno, jest da je autor prijevoda *Novoga zavjeta* Ivan (Rupert) Gusić a ne Korolija, koji je mogao taj prijevod dobiti na uvid i prosudbu kao biskupov savjetnik. Uostalom, već je rečeno, da ga Strohal ne spominje kao autora prijevoda *Novoga zavjeta*, kao niti Mikloušić u svome *Izboru dugovanjh svakoverstneh...* (1821.).

Tko je Ivan Rupert Gusić?

O njemu je Rudolf Strohal u *Katoličkome listu*, br. 48 (1.XII.1910.) zapisao: »Ivan Gusić rodio se je u **Vivodini**. Isprva je bio član Benediktinsko-ga reda, kasnije prešao među svjetovne svećenike biskupije zagrebačke.¹⁴ Živio je dulje vremena kao »sacerdos deficiens« u Zagrebu, gdje je i umro 31. srpnja 1821. Napisao je: *Sveto pismo novoga zakona gospoda našega Ježuša Kristuša sada najprvič iz dijačkoga na horvatski jezik prenešeno*. Stran I. *Evan-geliumi* u 4° str. 226., stran II. *Čini epostolski — Očitovanje sv. Ivana apostola* str. 289. (Rukopis). Čini se, da je ovo djelo dio onoga prijevoda Biblije što ju je nakanio biskup Maksimilijan Vrhovac prevesti« (Strohal, 1910:380). Slično je tako mislio i Pavel Josef Šafarik (1865:354), koji zapisuje: »Dieses *Neue Testament*, so wie die obigen *Evangelen* und *Psalter* Vranić's scheinen Theile derjenigen Bibelübersetzung zu sein, welche der agramer Bischof Maximilian Verhovac beabsichtigte, die aber nicht zu Stande kam.«¹⁵ Naime, Antun Vranić (†1820.) preveo je Davidove psalme: *Arfa Davidova, to jest šoltari svetoga pisma poleh vulgate svojemi za laglje težeših mesti razmevanje rastolnačenji vu domorodni jezik prenešeni* (rukopis) 1816., 4°, 336 str. (Strohal 1910:380).

Gusiću je Rupert, vjerojatno, redovničko, a Ivan obiteljsko ime koje je dobio na krštenju. Jagić je (1913:513) postavio pitanje: »Warum der Verfas-

¹⁴ To se je moglo dogoditi kada je car Josip II. ukinuo sve crkvene redove 1786., i kada su bivši redovnici mogli prijeći u službu dotične biskupije kao pomoćnici župnicima u župama; to je učinio i Gusić.

¹⁵ Zašto taj Gusićev prijevod nije nikada tiskan, trebat će istražiti. Ono što je poznato jest da je Ignac Kristijanović još 1848. pisao: »Istina je: Horvatov knjižestvo je tak malo, da oni do sada vu svojem materinskom jeziku nemaju jošće niti onih knjig, iz kojeh bi se oni mogli navčiti dobrotivnost Boga, preveliku ljubav Ježuša, red dobrog držanja i prave službe Božje, to je: Sveto Pismo (...). Kaj se pako dotikava siromaštva rečih horvatskoga jezika, morebiti ni tak čisto siromašek i neprikladen, da se vu njem vre sada za podvučenje horvatskoga puka nebi moglo isisavati potrebne knjige, kak to svedoče po meni vre do sada vu horvatskom jeziku izpisane i izobčene knjige, kak takaj celo novoga Zakona, velika pako stran staroga Zakona sveto Pismo vu naš materinski jezik prenešeno (...).« (cit. Percan, 1984:98). Poznato je da je cjeloviti prijevod Biblije na hrvatskomu jeziku (štokavštini) tiskan u Budimu 1831. fra Matije Petra Katančića, u redakciji fra Grge Čevapovića: *Sveto pismo staroga zakona sada u jezik slavno-illyrijski izgovora bosanskoga prinesheno. Svezak I*. Tim su prijevodom udareni temelji budućem zajedničkomu jeziku u katoličkoj Crkvi u Hrvata, a onda i za sve vjernike. (Usp. Vince 1975:87–99). Prijevod i tiskanje Biblije na jezik naroda kojemu je ona namijenjena, u povijesti (i još uvijek) smatra se epohalnim pothvatom, kako na biblijskome, tako i na književno-jezičnome planu, jer prijevod *Biblije* na jezik nekoga naroda ujedno je i ispit zrelosti književnosti i jezika toga naroda i svojevrsan ulazak u zajedništvo svjetske književnosti. Da je kojom srećom Gusićev horvatski prijevod Novoga zavjeta bio tiskan, danas bi slika hrvatskoga jezika izgledala drukčija.

ser einmal Ivan, dann Rupert heißt, und ob das eine und dieselbe Person ist, das sollte näher geprüft werden.« (=Zašto se autor [prijevoda *Novoga zavjeta*] jednom zove Ivan, a drugi put Rupert, je li to jedna te ista osoba, trebalo bi pobliže ispitati).

U *Hrvatskom biografskom leksikonu*, o Gusiću je zapisano: »Gusić, Ivan (Guszich, Ivan Rupert), prevoditelj (Vivodina kraj Jastrebarskoga, — Zagreb, 21. ili 31.VII.1821.). Bio član Benediktinskoga reda, potom prešao u svjetovne svećenike Zagrebačke biskupije; 1820.—1821. spominje se kao administrator Sv. Lovre u Vivodini. Jedan je od šestorice stručnjaka kojima je biskup M. Vrhovac povjerio prevođenje čitave *Biblije* za područje kajkavskoga narječja. Od toga pokušaja ostalo je tek nekoliko rukopisnih prijevoda, među njima i Gusićev prijevod *Novoga zavjeta* što se čuva u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu. Na sign. M 123 nalazi se rukopis *Evangelium Ieshusha Krisztusha*, koji je G. načinio prema latinskome predlošku tzv. usklađenog evanđelja *Evangelium Jesu Christi syntattomeno e quatuor evangelis* F. M. Šimanovića iz 1792, a na sign. M 124 u prvome je svešku cjelovit prijevod četiriju evanđelja pod naslovom *Szveto pismo Novoga zakona*, a u drugome su *Chini apostolzki* s dvjema Pavlovim poslanicama Rimljanima i Korinćanima. Gusićeva je kajkavština vrlo doradena i iznijansirana, što odaje njegovo dobro poznavanje kajkavskoga književnoga jezika« (HBL, 5, 2002:331)¹⁶.

O Ivanu Rupertu Gusiću pročitat ćemo u *Leksikonu svećenika Zagrebačke biskupije*¹⁷, o njegovoj svećeničkoj djelatnosti sljedeće: »Duhovni pomoćnik Jurju Ožegoviću u *Plešivici* (27.VIII.1810.—22.V.1802.). Duhovni pomoćnik Petru Skledaru (župnik 1779.—1815.) u *Martinskoj Vesi*.¹⁸ Duhovni pomoćnik Franji Stuliću u *Svetoj Nedelji* (II.—V, 1803.). Upravitelj župe *Vivodina* (1820.). Nemoćan je (—1921.). Umro je bez oporuke 31. srpnja 1821. u Zagrebu (u domu za nemoćne svećenike)«.

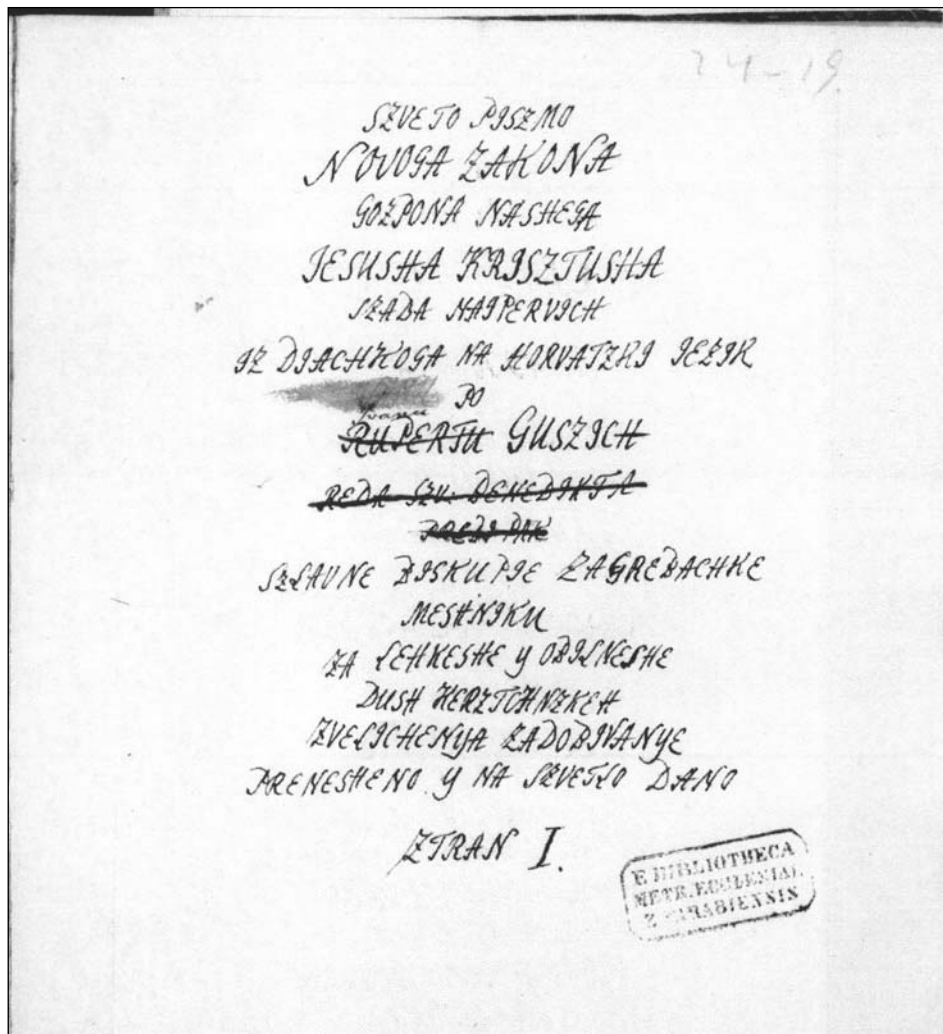
¹⁶ Autorica napisa o Gusiću spominje da u drugome dijelu *Novoga zavjeta*, uz *Djela apostolska* (Čini apostolski), postoje dvije poslanice. Treba ispraviti, tu su sve Pavlove poslanice kao i *Otkrivenje* Ivanovo (Apokalipsa). Da toga nema, ne bi se moglo govoriti o cjelovitom *Novom zavjetu*. Autorica je navela datum Gusićeve smrti »21. ili 31. VII.« U Nabiskupskom arhivu u Zagrebu postoji *Matica umrlih svećenika Zagrebačke nadbiskupije 1788-1911*, svez. I., str. 47, u kojoj piše da je umro *Guszich Ioannes Presbyter Deficiens 1821. 31 Julii*.« Umro je u domu za svećenike u Zagrebu 31. srpnja 1821. Ujedno valja ispraviti oblik njegova prezimena koji neki pišu kao *Gušić* (Rebić 1991:103; Sremić 2007:92) a treba *Gusić*.

¹⁷ Izrađuje ga dr. sc. Stjepan Razum, ravnatelj *Nadbiskupskoga arhiva* u Zagrebu, kojemu se najsrdačnije zahvaljujem za podatke o Gusiću.

¹⁸ U monografiji iste župe, njegovo je prezime pisano kao *Gušić*, što nije ispravno; usp. Sremić 2007:92.

Dakle, u osobi Gusića, evo nam još jednoga znamenitoga svećenika iz jaskanskoga kraja, koji zavrjeđuje da ga pamtimo kao prevoditelja *Biblije Novoga testamenta na hrvatski kajkavski književni jezik*, čiji bi prijevod, ponavljam, trebalo danas objelodaniti u transkripciji suvremenom latinicom hrvatskoga jezika.

Smatram da bi taj pothvat mogle poduprijeti biskupije na kajkavskom govornom području: Varaždinska, Bjelovarsko-križevačka i Sisačka biskupija, uz potporu Zagrebačke nadbiskupije i drugih dobrotvora jaskanskoga kraja kao i pomoć Hrvatskoga biblijskoga društva. Kamoli sreće da se željeno i ostvari!

Literatura

- Cesarec, Ivan. 2008. *Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušića u kontekstu starije kajkavske drame*, izd. HZKD Klanjec, 5—310 str.
- Cesarec, Ivan. 2009. Tomaš Mikloušić (1767.—1833.). *Gazophylacium*, XIV., br. 1—2, Zagreb, 149—159.
- Horvat, Vladimir. 2004. Kristijanović i Kopitar. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 11—15, Zagreb—Varaždin.
- Humski, Vera. 2002. Gusić, Ivan. *Hrvatski biografski leksikon*, 5, Zagreb.
- Jagić, Vatroslav. 1885. *Письма Добровскаго у Конумара*. Petersburg.
- Jagić, Vatroslav. 1913. Die serbokratischen Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile derselben. *Archiv für slavische Phylologie* XXXIV. Berlin.
- Jembrih, Alojz. 1996. Kopitarove spekulacije o kajkavskom književnomu jeziku u pismima Ignacu Kristijanoviću. *Kajkavski zbornik*, »Dani kajkavske riječi«, Zlatar, 9—25.
- Jembrih, Alojz. 1998. Mlajši Robinzon (...) Hasnovita pripovest za detcu u prijevodu Antuna Vranića (1796.). *Kajkavski zbornik*, »Dani kajkavske riječi, '98«, Zlatar.
- Jembrih, Alojz. 2001. Vranićev Mlajši Robinzon ... (1796.). *200 godina kajkavske dječje književnosti — Zbornik radova s istoimenoga Znanstvenoga skupa* (Zagreb, 10.XI.1999.). *Kajkaviana Donja Stubica i Kajkavsko spravišće* Zagreb, Varaždin — Donja Stubica, ur. Alojz Jembrih.
- Jembrih, Alojz. 2007. *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*. Čakovec.
- Magić, Vladimir. 2009. Noviji rukopisi Metropolitanske knjižnice (18.—20. stoljeće). *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, br. 13, Zagreb, 585—634.
- Mikloušić, Tomo. 1821. *Izbor dugovanih vszakoverztnih (...)*, Zagreb. Dostupno u pretisku, izd. Kajkaviana, Donja Stubica, 2009., priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih.
- Percan, Josip. 1984. Ignac Kristijanović (1796—1884) i njegov pokušaj prevođenja Svetoga pisma. *Bogoslovska smotra* 54:1, 88—103.
- Perić Gavrančić, Sanja. 2004. Observationes circa croaticam orthographiam Marka Mahanovića (1814.) — odabrani odlomci. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30, 145—161.
- Rebić, Adalbert. 1991. Antun Sović prevodilac Biblije na hrvatski jezik«. *Bogoslovska smotra*.
- Sremić, Domagoj. 2007. *Župa Martinska Ves*. Zagreb : KS.
- Strohal, Rudolf. 1910. Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka okraj Velebita. *Katolički list* 61:48.

- Šafarik, Josef Paul. 1865. *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*. Prag.
- Šojat, Olga. 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU* 324, 63–114.
- Šojat, Olga. 1968. Zagrebačka Sokačka kniga Ivan Birlinga. *Kaj*, I:12, Zagreb, 81–98.
- Šurmin, Đuro. 1903. *Hrvatski preporod 1790–1836*, Zagreb.
- Zlatko, Vince. 1975. Književni jezik Matije Petra Katačića, posebno u prijevodu Svetoga pisma. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole* III:3. Zagreb.

Hat man die »Vrhovac Bibel« wiederentdeckt?

Zusammenfassung

Es wird eine wenig bekannte handschriftliche Übersetzung des *Neuen Testaments* in der kajkavischen Literatursprache besprochen. Sie ist in der ersten Hälfte des 19. Jhs. in der Zeit des Zagreber Bischofs Maksimilijan Vrhovac entstanden. Der Übersetzer ist der ehemalige Benediktiner Ivan Gusić.

Ključne riječi: Biblija, hrvatski prijevod Biblije, kajkavski književni jezik, Ivan Gusić, Maksimilijan Vrhovac, Tomaš Mikloušić

Key words: Bible, Croatian translation of the Bible, kajkavian croatian literary language, Ivan Gusić, Maksimilijan Vrhovac, Tomaš Mikloušić

